

Pamięci Edmunda Kleina (1929–2011)

Edmund Klein urodził się 30 listopada 1929 r. w Nowem nad Wisłą (powiat Świecie, województwo bydgoskie) w rodzinie robotniczej z matki Marii z Lubińskich i ojca Konrada, który był stolarzem. Dzieciństwo i pierwsze lata szkolne spędził częściowo w domu rodzinnym i u krewnych w Nowem, Gdyni, Warlubiu i Pszczynach. Po zakończeniu wojny zamieszkał z rodzicami i bratem w Strzelinie na Śląsku, gdzie w latach 1946–1951 uczęszczał do jedenastoletniej szkoły ogólnokształcącej stopnia licealnego, w której w maju 1951 r. złożył maturę. Już w 1950 r. podjął pracę w Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Strzelinie, z której zrezygnował dopiero w 1954 r. W 1952 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, któremu nadano wówczas niechlubne imię Bolesława Bieruta, i ukończył je w 1956 r. na podstawie pracy z prawa międzynarodowego *Uznanie państwa a uznanie rządu na przykładzie Chińskiej Republiki Ludowej*, uzyskując stopień magistra praw. W tym samym roku zakończył szkolenie wojskowe i został mianowany chorążym, a kilka lat później podporucznikiem rezerwy.

Z dniem 1 października 1956 r. został zatrudniony na stanowisku asystenta i następnie starszego asystenta (1958–1964) w Katedrze Powszechnej Historii Państwa i Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego. W tym okresie opublikował swój pierwszy artykuł (1958) i napisał pod kierunkiem prof. Leszka Winowskiego obszerną rozprawę doktorską *Położenie prawne ziem i ludności polskiej w państwie pruskim do 1847 roku* (ss. 770), za którą w 1964 r. uzyskał stopień naukowy doktora nauk prawnych. W konsekwencji otrzymał nominację na adiunkta (1964–1974), od 1967 r. w Zakładzie Powszechnej Historii Państwa i Prawa, wchodzącym w skład utworzonego w tym roku Instytutu Historii Państwa i Prawa. Był to okres, w którym w jego życiu osobistym nastąpiły również doniosłe zmiany, związane z zawarciem związku małżeńskiego (1960), narodzinami córki (1965) i zamieszkaniem we Wrocławiu.

W 1973 r. uzyskał stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych w zakresie powszechnej historii państwa i prawa. Jego podstawę stanowiła roz-

prawa poświęcona wrocławskiej Radzie Ludowej jako Centralnej Radzie dla Prowincji Śląskiej, opublikowana trzy lata później przez Instytut Śląski w Opolu. W 1975 r. powołany został na stanowisko docenta, natomiast w 1979 r. otrzymał nominację na kierownika Zakładu i funkcję tę pełnił nieprzerwanie przez ponad dwadzieścia lat. Od 1991 r. piastował stanowisko profesora zwyczajnego. Przewód o nadanie tytułu profesora został wszczęty uchwałą Rady Wydziału dwa lata później, na podstawie maszynopisu monografii złożonego w Wydawnictwie Uniwersytetu Wrocławskiego *Nowy Śląsk 1795–1807 (Pojęcie, ustrój administracyjny i kościelny)*, ale został na jego wniosek zawieszony z powodu „niespodziewanego ujawnienia bogatego zbioru archiwalnego dotyczącego Nowego Śląska”. Uzupełnionej i poszerzonej wersji tej pracy już nie ukończył. Pomimo osiągnięcia wieku emerytalnego w 1999 r. był nadal zatrudniony w Instytucie Historii Państwa i Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego na 1/2 etatu w roku akademickim 2000/2001 i następnie na podstawie umowy o pracę do 30 czerwca 2006 r.

Był wzorowym dydaktykiem. Wszystkie formy nauczania, które uprawiał z dużym zaangażowaniem (ćwiczenia, wykłady, proseminaria, seminaria, konsultacje, repetytoria), cieszyły się nieustającym uznaniem studentów stacjonarnych i niestacjonarnych, zarówno prawa, jak i administracji, oraz zwierzchników. Wykładał głównie powszechną historię państwa i prawa, ale także historię średniowiecznego parlamentu angielskiego, historię Polski XIX i XX w. oraz historię administracji. Ze szczególną pieczołowitością traktował studentów tzw. studiów dla pracujących, zwłaszcza studiujących w punktach konsultacyjnych (najpierw w Opolu oraz u schyłku działalności dydaktycznej w ulubionym Zgorzelcu). Uchodził za wymagającego, ale sprawiedliwego egzaminatora, wyznaczanego do pełnienia funkcji egzaminatora z historii w komisji rekrutacyjnej na pierwszy rok studiów. Był członkiem Rady Pedagogicznej pierwszego roku studiów prawa oraz wieloletnim opiekunem studentów tego roku. Pod jego kierunkiem powstało ponad 250 prac magisterskich, wyróżnianych nierzadko na wydziałowych i ogólnopolskich konkursach. Wykazał się również zaangażowaniem w ruch ogólnopolskich olimpiad historyczno-prawnych, w których uczestniczył jako członek jury.

Nie stronił od działalności organizacyjnej. Jeszcze przed podjęciem studiów został członkiem Związku Walki Młodych (1947–1948) oraz Związku Młodzieży Polskiej (1948–1956), następnie Zakładowej Organizacji Związku Nauczycielstwa Polskiego (1956–1980) i jej mężem zaufania (1972) w Instytucie Historii Państwa i Prawa. Nieco później został sekretarzem (1960–1969) i następnie wieloletnim przewodniczącym (1969) Pracowniczej Kasy Zapomogowo-Pożyczkowej przy Uniwersytecie Wrocławskim. Stał się także organizatorem i wieloletnim przewodniczącym (1965) uczelnianego Koła Nr 41 Związku Filatelistów Polskich. Funkcje te pełnił bez mała trzydzieści lat. Był członkiem Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego i zarządu jego sekcji przy Wydziale Prawa i Ad-

ministracji, Wydziałowej Komisji Bibliotecznej oraz Komisji Historycznej przy WKZZ Wrocław. W październiku 1980 r. wstąpił do NSZZ „Solidarność” przy Wydziale Prawa i Administracji. Dwa lata później stał się ofiarą represji ze strony funkcjonariuszy ZOMO i został oskarżony przed Kolegium ds. Wykroczeń o rzekomy udział w antypaństwowej demonstracji i czynną napaść na funkcjonariuszy MO. Warto dodać, że choć zajmował się dziejami ruchu robotniczego, socjalistycznego i komunistycznego, nigdy nie był członkiem związanych z nimi partii politycznych, w tym także Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i tzw. stronnictw sojusznicych.

Dorobek naukowy E. Kleina obejmuje ponad 80 pozycji bibliograficznych. Składają się nań: monografia książkowa (rozprawa habilitacyjna), skrypty, liczne monograficzne studia i artykuły (obszerne, liczące niekiedy kilkadziesiąt i więcej stron), wreszcie drobne przyczynki, hasła encyklopedyczne i recenzje. Na uwagę zasługuje fakt, że spora część prac naukowych nie została opublikowana. Dotyczy to bardzo obszernej rozprawy doktorskiej, wspomnianej „książki profesorskiej” o Nowym Śląsku, prawie ukończonej monografii o dziejach politycznych Wrocławia w okresie niemieckiej rewolucji listopadowej i puczu Kappa (1918–1920), wyboru źródeł do dziejów polskich rad ludowych na Śląsku z lat 1918–1921 oraz kilku obszernych monograficznych opracowań.

Od początku swojej działalności badawczej koncentrował się na najnowszej historii państwa i prawa, ze szczególnym uwzględnieniem dziejów ustrojowych Niemiec i Prus oraz na ich tle Śląska w XIX i XX w., co zawdzięczał inspiracji prof. Seweryna Wysłoucha, kierownika Katedry Historii Ustroju i Prawa Polskiego oraz zarazem redaktora Studiów Śląskich. W 1990 r. napisał: „Moimi nauczycielami i opiekunami naukowymi na Uczelni byli profesorowie Iwo Jaworski, Seweryn Wysłouch, Leszek Winowski i Kazimierz Orzechowski. Oni to zachęcili mnie do studiów archiwalnych nad dziejami ustroju Śląska oraz Prus i Niemiec i ukierunkowali tym samym moje badania naukowe...”. Jego zainteresowania naukowe mieszczą się w czterech nurtach badawczych. Pierwszy i najwcześniejszy — dotyczy położenia prawnego mniejszości polskiej w Niemczech ze szczególnym uwzględnieniem Śląska, drugi — rad robotniczych, żołnierskich, ludowych i chłopskich w latach 1917–1921, trzeci — historii ruchu robotniczego na Śląsku na przełomie XIX i XX w., natomiast czwarty — ustroju ziem polskich pod panowaniem prusko-niemieckim, ze szczególnym uwzględnieniem Nowego Śląska. Cechą charakterystyczną tej działalności pisarskiej była zawsze benedyktyńska pracowitość, dociekliwość i drobiazgowość w rekonstruowaniu faktów oraz preferowanie źródeł archiwalnych. Prof. Klein zajmował się problematyką zupełnie niezbadaną albo uchodzącą za zbadaną — odkrywał wątki całkowicie pomijane, które pogłębiały dotychczasową wiedzę nie tylko w sferze faktografii, ale także syntetycznych uogólnień.

Był promotorem pięciu rozpraw doktorskich, recenzentem w czterech przewodach doktorskich oraz w jednym habilitacyjnym. Za działalność dydaktyczną,

organizacyjną i naukową otrzymywał wielokrotnie nagrody dziekańskie, rektorskie, resortowe i państwowe. Został m.in. odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Doceniany był również przez środowisko lokalne, w którym żył i pracował (Strzelin).

Ostatnie lata życiowej drogi prof. Kleina były naznaczone, oprócz dokuczliwej choroby, problemami zawodowymi i osobistymi ukochanej córki Kasi, zwłaszcza jej nagłą śmiercią w marcu 2011 r. W dniu 21 grudnia tego roku odszedł sam do wieczności, nie ukończywszy wielu planowanych dzieł, choć był do tego osobą najbardziej predestynowaną, biorąc pod uwagę wielką pracowitość, faktograficzną pedanterię i rzetelność naukową.

Niniejszym tomem studiów chcemy zachować pamięć o Edmundzie Kleinie jako profesorze nadzwyczajnym i doktorze nauk prawnych Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii, długoletnim kierowniku Zakładu Powszechnej Historii Państwa i Prawa w Instytucie Historii Państwa i Prawa Uniwersytetu Wrocławskiego, zasłużonym nauczycielu akademickim, dociekliwym naukowcu i dobrym człowieku.

Marian J. Ptak